

MILLATLARARO NIKOHDA OILA BARQARORLIGINING ETNOMADANIY XUSUSIYATLARI

Z.Abduraxmanova¹

Mas'ul muallif: Abduraxmanova Z.E., O'zMu "Psixologiya" kafedrası dotsenti, psixologiya fanlari nomzodi.

Received: 12 Oktabr 2026

Accepted: 17 Oktabr 2026

Published: 22 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Abduraxmanova, Z. MILLATLARARO NIKOHDA OILA BARQARORLIGINING ETNOMADANIY XUSUSIYATLARI / Z. Abduraxmanova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 2. — B. 131–137.

1. O'zMu "Psixologiya" kafedrası dotsenti, psixologiya fanlari nomzodi

Annotatsiya. Maqolada nikoh istiqboli turmush o'rtoqlarning o'zaro munosabatlarini qisqa va uzoq muddatli maqsadlar sari yo'naltirilgan dinamik jarayon sifatida idrok etishlari, shu bilan birga, barqaror millatlararo nikohning ijtimoiy-psixologik mazmuni haqida fikr bildirilgan.

Kalit so'zlar: jamiyat, oila, nikoh, nikoh barqarorligini, millatlararo nikoh, qadriyatlar, urf-odatlar, ijtimoiy institut, madaniy-ma'rifiy xususiyatlar, o'zaro ta'sir.

ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЧНОСТИ СЕМЬИ В МЕЖНАЦИОНАЛЬНОМ БРАКЕ

Аннотация. В статье высказаны суждения о том, как перспектива брака воспринимается супругами в качестве динамического процесса взаимоотношений, направленного на достижение краткосрочных и долгосрочных целей, а также о социально-психологическом содержании устойчивого межнационального брака.

Ключевые слова: общество, семья, брак, устойчивость брака, межнациональный брак, ценности, традиции, социальный институт, культурно-просветительские особенности, взаимодействие.

ETHNOCULTURAL CHARACTERISTICS OF FAMILY STABILITY IN INTERETHNIC MARRIAGE

Abstract. The article discusses how spouses perceive the prospects of marriage as a dynamic process of their relationship oriented toward short-term and long-term goals, and also addresses the socio-psychological content of a stable interethnic marriage.

Keywords: society, family, marriage, marital stability, interethnic marriage, values, customs, social institution, cultural and educational characteristics, interaction.

Kirish. Millatlararo nikohning barqarorligi ijtimoiy psixologiyani muhim muammolaridan biri sifatida bir qator murakkab jihatlariga ega. Bunday nikohlar ichki struktura va dinamik jihatdan o'zgaruvchan bo'lishi mumkin bo'lsa-da, ular barqaror holatda ijobiy transformatsiyalarga va konstruktiv o'zgarishlarga tayyor turadi. Millatlararo nikohda turmush o'rtoqlar ko'pincha o'zaro urug'-aymoq, madaniyat va til belgilariga ko'ra farqlanadi, ular turli etnoslarga xos genetik, ijtimoiy, diniy va madaniy xususiyatlarga ega bo'lib, bu esa nikohdagi o'zaro munosabatlarga muayyan ta'sir ko'rsatadi.

Oila haqida berilgan ko'plab ta'riflar ichida L.D.Stolyarenko va S.I.Samiginlarning bergan ta'rifi ilmiy qiziqishni bir qadar oshirish bilan birga, oilaning ijtimoiy-psixologik mohiyatini anglash uchun yordam beradi. Ularni ta'riflashicha: "Oila – bu odamlarni ijtimoiy guruhi bo'lib, u oilaning xar bir a'zosini o'zini saqlashi, o'zini ko'rsatishi, o'zini hurmatini qondirishga qaratilgan ehtiyojlar hisoblanadi" [6;221].

T.R.Kirimov er-xotinlarning millati va diniy qarashlari ham oilaviy hayotning mustahkamligiga kuchli ta'sir ko'rsatadi, deb hisoblaydi. Shu vaqtning o'zida olim tomonidan ko'rsatilgan mezonlarning ayollar oilaviy hayotdan qoniqishi bilan aloqasi ajratib ko'rsatiladi, shu ham ta'kidlanadiki, ko'rinishidan, ijtimoiy madaniy asos va haqiqiy er-xotinlik munosabatlarining ayolning oiladagi roli to'g'risidagi tasavvuriga mos kelishi juda katta ahamiyatga ega [4;221].

Oila, milliy-madaniy hayot tarzini ifodalovchi va ta'minlovchi ijtimoiy institutdir. U orqali jamiyat insonlarning hayot tarzini tartibga soladi va boshqarib turadi. Oila har doim jamiyatni yangi avlodlar bilan to'ldirib turadi. Jamiyat esa, mana shu yoshlar hisobiga yashaydi va yangi mehnat zaxiralariga, yangi ishlab chiqaruvchi kuchlarga, ma'rifiy bunyodkorlarga ega bo'lib boraveradi. Demak, oila jamiyatni yangi a'zolar bilan to'ldirib turuvchi institut. Bundan boshqa yo'llar natijasiz va ijtimoiy tasdiqlanmagan. Shuning uchun, an'anaviy qadriyatlar asosida oiladan tashqari tug'ilgan bola muhokama qilinadi va qoralanadiki, etnopsixologik xususiyat sifatida baholanadi[5;320].

Bugungi kunda tobora ko'proq "nikoh muammolari ustida ishlashdan ko'ra, vaqtinchalik bo'lsa ham, yangi sherik topish osonroq, degan munosabat shakllanmoqda" [3;58]. "Shahar aholisi ro'yxatdan o'tgan nikohga kirish ehtimoli kamroq, lekin shu bilan birga, ular qanday bo'lishidan qat'iy nazar, tobora ko'proq ajralishmoqda, oilada

bolalarning mavjudligi; qayta-qayta ittifoq tuzish ehtimoli ko'proq, shu bilan birga, norasmiy va majburiyatlardan xoli intim munosabatlarga qiziqish tobora ortib bormoqda" [3;28].

Millatlararo nikoh mustahkamligi, birinchi navbatda, nikoh ittifoqining istiqboli, uning ma'nosi va muvaffaqiyati kabi ko'p omilli determinantlar majmuasiga bog'liqdir. Nikoh istiqboli deganda turmush o'rtoqlarning o'zaro munosabatlarini qisqa va uzoq muddatli maqsadlar sari yo'naltirilgan dinamik jarayon sifatida idrok etishlari tushuniladi. Shu bilan birga, barqaror millatlararo nikohning ijtimoiy-psixologik mazmuni ham alohida ahamiyat kasb etadi. Bu mazmun, odatda, bunday nikohni monomadaniy yoki polimadanij jamiyatda ijtimoiy moslashuvni ta'minlovchi mikroijtimoiy muhit sifatida qabul qilish bilan bog'liq bo'ladi. Demak, millatlararo nikoh muvaffaqiyatli deb hisoblanishi uchun bu ittifoq nafaqat oila faoliyatini to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qilmasligi, balki, aksincha, ayniqsa ko'p madaniyatli jamiyatda, muayyan ustunliklarni ham taqdim eta olishi lozim. Shu sababli millatlararo nikohlarni ijtimoiy-psixologik differentsiatsiyani empirik jihatdan o'rganish nafaqat nikoh barqarorligini prognozlash, balki oilaviy moslashuvning psixologik mexanizmlarini aniqlashda ham muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

1 -jadval

Turli millatga mansub ishtirokchilarda Shvars metodikasi bo'yicha "normativ ideallar"ning namoyon bo'lish xususiyatlari tahlili (Kruskal-Uollis mezon, $n=650$)

Shkalalar	O'rtacha ranglar	H	p					
	O'zbek (n=217)	Tojik (n=58)	Qozoq (n=84)	Tatar (n=89)	Rus (n=166)	Boshqa (n=36)		
Konformizm	322,9	310,1	381,8	324,2	312,6	297,3	9,65	0,086
An'analar	316,9	334,6	374,0	329,6	311,4	304,6	7,67	0,176
Mehribonlik	292,1	313,2	403,6	358,4	324,3	289,0	25,82	0,000**
Universalizm	308,5	313,6	384,1	336,3	324,1	290,5	11,78	0,038*
Mustaqillik	316,4	353,2	373,1	327,9	309,8	290,6	9,61	0,087
Rag'batlantirish	306,0	350,7	378,7	333,9	317,5	294,9	11,68	0,039*
Gedonizm	305,6	338,1	373,6	330,9	329,4	281,5	10,42	0,064
Yutuqlarga erishish	308,5	331,1	405,2	320,2	316,9	286,1	19,10	0,002**
Ustunlik qilish	310,2	350,8	381,0	317,2	318,6	299,4	10,99	0,050*
Xavfsizlik	304,3	322,6	390,5	338,9	322,2	288,6	14,80	0,011*

Izoh: * - $p<0,05$; ** - $p<0,01$

Turli millatga mansub respondentlarda Shvars metodikasi bo'yicha "normativ ideallar"ning namoyon bo'lish xususiyatlari tahlil qilindi. Olingan natijalar millatlararo nikohlar barqarorligiga ta'sir etuvchi qadriyatlar tizimi respondentlarning etnik mansubligiga ko'ra ayrim shkalalarda sezilarli darajada farqlanishini ko'rsatdi. Xususan, mehribonlik, universalizm, rag'batlantirish, yutuqlarga erishish, ustunlik qilish va xavfsizlik qadriyatlari bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli tafovutlar qayd etildi. Konformizm, an'analar, mustaqillik va gedonizm shkalalarida esa millatlararo guruhlar o'rtasidagi tafovutlar statistik ishonchlilik darajasiga yetmagan.

Konformizm shkalasi bo'yicha qozoq millatiga mansub respondentlarda eng yuqori o'rtacha rang qayd etilgan (381,8). O'zbeklarda ushbu ko'rsatkich 322,9, tatarlarda 324,2, ruslarda 312,6, tojiklarda 310,1, boshqa millat vakillarida esa 297,3 ni tashkil etgan. Biroq farqlar statistik jihatdan ahamiyatli emasligi aniqlandi ($H=9,65$; $p>0,05$). Ushbu holat ijtimoiy me'yorlarga amal qilish, oilaviy tartibni saqlash va jamiyat tomonidan qabul qilingan xulq-atvor talablariga moslashish barcha milliy guruhlarda nisbatan yaqin darajada namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlar barqarorligi doirasida konformizm qadriyati ikki oila, ikki madaniy muhit va ikki qarindoshlik tizimi o'rtasidagi me'yoriy muvozanatni saqlashga xizmat qiluvchi muhim ijtimoiy-psixologik omil sifatida talqin qilinadi.

An'analar shkalasi bo'yicha ham statistik jihatdan ahamiyatli farqlar qayd etilmadi ($H=7,67$; $p>0,05$). O'rtacha ranglar qozoqlarda 374,0, tojiklarda 334,6, tatarlarda 329,6, o'zbeklarda 316,9, ruslarda 311,4, boshqa millat vakillarida 304,6 ni tashkil etgan. Tahlillardan ma'lum bo'lishicha, milliy urf-odatlar, avlodlararo qadriyatlar va oilaviy an'analarga hurmat barcha guruhlarda umumiy qadriyat sifatida saqlangan. Millatlararo nikohlarda ushbu omil alohida ahamiyat kasb etadi, chunki bunday oilalarda barqarorlik bir tomon an'alarining ustunligi bilan emas, balki ikki madaniyatga xos qadriyatlarni o'zaro hurmat asosida uyg'unlashtirish orqali ta'minlanadi.

Mehribonlik shkalasi bo'yicha statistik jihatdan yuqori darajada ahamiyatli farq qayd etilgan ($H=25,82$; $p<0,01$). Eng yuqori o'rtacha rang qozoq millatiga mansub respondentlarda kuzatilgan (403,6), keyingi o'rinlarda tatarlar (358,4), ruslar (324,3), tojiklar (313,2), o'zbeklar (292,1) va boshqa millat vakillari (289,0) joylashgan. Empirik natijalarda qayd etilishicha, yaqin insonlarga g'amxo'rlik qilish, oilaviy birdamlikni saqlash, o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan qadriyatlar ayrim milliy guruhlarda kuchliroq namoyon bo'lgan.

Universalizm shkalasida ham statistik jihatdan ahamiyatli tafovut aniqlangan ($H=11,78$; $p<0,05$). Eng yuqori o'rtacha rang qozoq respondentlarda qayd etilgan (384,1), undan keyin tatarlar (336,3), ruslar (324,1), tojiklar (313,6),

o'zbeklar (308,5) va boshqa millat vakillari (290,5) joylashgan. Mazkur ko'rsatkich boshqa millat, madaniyat va ijtimoiy guruh vakillarini qabul qilish, bag'rikenglik, adolat va insonparvarlik qadriyatlarining milliy guruhlar bo'yicha turlicha namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlarda universalizm eng muhim qadriyatlardan biri bo'lib, turmush o'rtog'ining etnik-madaniy xususiyatlarini hurmat qilish, farzandlar tarbiyasida ikki madaniyatni muvofiqlashtirish va qarindoshlar o'rtasidagi farqlarni konstruktiv qabul qilishga xizmat qiladi.

Mustaqillik shkalasi bo'yicha farqlar statistik jihatdan ahamiyatli darajaga yetmagan ($H=9,61$; $p>0,05$). O'rtacha ranglar qozoqlarda 373,1, tojiklarda 353,2, tatarlarda 327,9, o'zbeklarda 316,4, ruslarda 309,8 va boshqa millat vakillarida 290,6 ni tashkil etgan. Mazkur ko'rsatkich shaxsiy qaror qabul qilish, mustaqil fikrlash va individual tanlovga intilish barcha milliy guruhlarda nisbatan yaqin darajada mavjudligini anglatadi.

Rag'batlantirish shkalasi bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli farq aniqlangan ($H=11,68$; $p<0,05$). Eng yuqori o'rtacha rang qozoq respondentlarda qayd etilgan (378,7), keyingi o'rinlarda tojiklar (350,7), tatarlar (333,9), ruslar (317,5), o'zbeklar (306,0) va boshqa millat vakillari (294,9) joylashgan. Ushbu tafovut yangilikka ochiqlik, hayotiy faollik, rivojlanishga intilish va o'zgaruvchan vaziyatlarga moslashish qadriyatlari milliy guruhlar kesimida turlicha ifodalanishini ko'rsatadi.

Gedonizm shkalasi bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli farq qayd etilmagan ($H=10,42$; $p>0,05$). O'rtacha ranglar qozoqlarda 373,6, tojiklarda 338,1, tatarlarda 330,9, ruslarda 329,4, o'zbeklarda 305,6 va boshqa millat vakillarida 281,5 ni tashkil etgan. Mazkur natija oilaviy hayotdan zavqlanish, hissiy qoniqish, hayot sifatini qadrlash va ijobiy emotsional tajribalarga intilish barcha milliy guruhlarda nisbatan o'xshash darajada saqlanganligini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlar barqarorligi uchun gedonizm qadriyati er-xotin o'rtasidagi hissiy yaqinlik, birgalikdagi hayotdan qoniqish va oilaviy farovonlik hissinin qo'llab-quvvatlovchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Yutuqlarga erishish shkalasi bo'yicha yuqori darajadagi statistik ahamiyatli tafovut aniqlangan ($H=19,10$; $p<0,01$). Eng yuqori o'rtacha rang qozoq respondentlarda kuzatilgan (405,2). Tojiklarda bu ko'rsatkich 331,1, tatarlarda 320,2, ruslarda 316,9, o'zbeklarda 308,5, boshqa millat vakillarida esa 286,1 ni tashkil etgan. Tahliliy ma'lumotlardan anglashilishicha, muvaffaqiyatga erishish, ijtimoiy maqomni mustahkamlash, kompetentlik va shaxsiy samaradorlik qadriyatlari ayrim milliy guruhlarda ancha kuchliroq namoyon bo'lgan. Millatlararo nikohlarda ushbu qadriyat oilaning iqtisodiy barqarorligi, ijtimoiy maqomi, farzandlar kelajagi va ikki madaniy muhitda muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvni ta'minlashga xizmat qiladi.

Ustunlik qilish shkalasi bo'yicha statistik ahamiyatli tafovut qayd etilgan ($H=10,99$; $p>0,05$). Eng yuqori o'rtacha rang qozoqlarda (381,0), keyingi o'rinlarda tojiklar (350,8), ruslar (318,6), tatarlar (317,2), o'zbeklar (310,2) va boshqa millat vakillari (299,4) joylashgan. Mazkur ko'rsatkich ta'sir o'tkazish, qaror qabul qilish jarayonida yetakchilik qilish va ijtimoiy mavqeni mustahkamlashga intilish milliy guruhlar bo'yicha bir xil emasligini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlar kontekstida ustunlik qilish qadriyatining me'yoriy darajada namoyon bo'lishi oilaviy mas'uliyatni o'z zimmasiga olish va liderlikni amalga oshirishga xizmat qilishi mumkin. Biroq uning haddan tashqari kuchayishi bir madaniyat yoki bir tomon qadriyatlarining ikkinchi tomonga nisbatan ustun qo'yilishiga olib kelishi ehtimoli bilan izohlanadi.

Xavfsizlik shkalasi bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli tafovut aniqlangan ($H=14,80$; $p<0,05$). Eng yuqori o'rtacha rang qozoq respondentlarda qayd etilgan (390,5), keyingi o'rinlarda tatarlar (338,9), tojiklar (322,6), ruslar (322,2), o'zbeklar (304,3) va boshqa millat vakillari (288,6) joylashgan. Ushbu ko'rsatkich oilaviy barqarorlik, himoyalanganlik, ijtimoiy tartib, kelajakka ishonch va xavfsiz oilaviy muhitga bo'lgan ehtiyoj milliy guruhlar kesimida farqlanishini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlarda xavfsizlik qadriyati alohida ahamiyatga ega, chunki bunday oilalarda barqarorlik madaniy moslashuv qiyinchiliklari va stereotiplardan himoyalangan ehtiyoji bilan ham belgilanadi.

Ayniqsa, mehribonlik, universalizm, rag'batlantirish, yutuqlarga erishish, ustunlik qilish va xavfsizlik qadriyatlari bo'yicha aniqlangan tafovutlar millatlararo nikohlar barqarorligida etnomadaniy qadriyatlar tizimining muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Empirik natijalarda qozoq millatiga mansub respondentlarda deyarli barcha ahamiyatli shkalalar bo'yicha eng yuqori o'rtacha ranglarning qayd etilishi ushbu guruhda normativ qadriyatlar tizimi yaqinlarga g'amxo'rlik, bag'rikenglik, rivojlanishga intilish, muvaffaqiyat, xavfsizlik va ijtimoiy tartibga yo'nalganlik kuchliroq ifodalanligini ko'rsatadi. Tatar respondentlarda mehribonlik, universalizm va xavfsizlik qadriyatlarining nisbatan yuqori bo'lishi oilaviy birdamlik, madaniy moslashuv va o'zaro hurmatning muhimligini aks ettiradi. Tojik respondentlarda mustaqillik, rag'batlantirish va ustunlik qilish ko'rsatkichlarining nisbatan yuqoriligi shaxsiy tashabbus, o'zini tasdiqlash va faol hayotiy pozitsiya bilan bog'liq tendensiyalarni bildiradi. O'zbek va rus respondentlarda esa ko'rsatkichlar nisbatan o'rtacha darajada joylashgan bo'lib, bu qadriyatlar tizimining muvozanatli, keskin ustunliklardan holi shaklda namoyon bo'layotganligini ko'rsatadi. Boshqa millat vakillarida ko'rsatkichlarning ko'proq pastroq bo'lishi ushbu kichik guruh sonining kamligi hamda tarkibining heterogenligi bilan izohlanishi mumkin. Olingan natijalar millatlararo oilalarda bag'rikenglik, mehribonlik, xavfsizlik, o'zaro hurmat, madaniyatlararo moslashuv va oilaviy mas'uliyatni rivojlantirish muhimligini tasdiqlaydi.

2-jadval

Turli millatga mansub ishtirokchilarda Shvars metodikasi bo'yicha "individual ustuvorliklar"ning namoyon bo'lish xususiyatlari tahlili (Kruskal-Uollis mezon, $n=650$)

Shkalalar	O'rtacha ranglar	H	p					
	O'zbek	Tojik (n=58)	Qozoq (n=84)	Tatar (n=89)	Rus (n=166)	Boshqa		

Shkalalar	O'rtacha ranglar	H	p					
	(n=217)					(n=36)		
Konformizm	318,8	338,9	342,5	309,3	321,0	465,5	23,69	0,005**
An'analar	310,8	347,0	447,7	319,7	325,9	340,1	23,61	0,007**
Mehribonlik	309,9	327,2	455,0	327,2	326,2	340,5	23,85	0,002**
Universalizm	318,5	343,4	456,5	308,8	316,3	349,8	24,85	0,005**
Mustaqillik	312,1	350,4	460,8	327,2	314,6	330,2	25,75	0,002**
Rag'batlantirish	311,2	334,3	458,9	328,6	320,4	335,9	24,35	0,000**
Gedonizm	320,5	454,9	343,3	315,3	315,5	338,1	23,27	0,008**
Yutuqlarga erishish	326,1	457,7	337,2	314,7	310,5	338,7	23,59	0,009**
Ustunlik qilish	335,8	444,7	341,1	300,8	308,0	337,7	25,05	0,010**
Xavfsizlik	321,3	448,9	338,0	312,9	319,8	341,8	22,22	0,017*

Izoh: * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$

Shvars metodikasining "individual ustuvorliklar" bloki shaxs tomonidan kundalik hayotda amalda ustuvor deb hisoblanadigan qadriyatlarini aks ettiradi. "Normativ ideallar" inson qanday qadriyatlarini ijtimoiy jihatdan maqbul deb hisoblashi bilan bog'liq bo'lsa, "individual ustuvorliklar" aynan real xulq-atvorni boshqaruvchi va qaror qabul qilish jarayonida ustun mavqega ega bo'lgan qadriyatlarini ifodalaydi. Shu sababli millatlararo nikohlar barqarorligini o'rganishda ushbu blok alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Natijalarga ko'ra, barcha shkalalar bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli tafovutlar aniqlangan. Bu esa turli millat vakillarida oilaviy hayot va shaxslararo munosabatlarni tartibga soluvchi amaliy qadriyatlar tizimi sezilarli darajada farqlanishini ko'rsatadi. Mazkur qonuniyat millatlararo nikohlar barqarorligini izohlashda etnomadaniy omillarning muhim rol o'ynashini tasdiqlaydi.

Konformizm shkalasi bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli tafovutlar qayd etilgan ($H=23,69$; $p < 0,01$). Eng yuqori o'rtacha rang boshqa millat vakillarida (465,5), undan keyin qozoqlar (342,5) va tojiklar (338,9) guruhida kuzatilgan. O'zbek respondentlarda ushbu ko'rsatkich 318,8, ruslarda 321,0 va tatarlarda 309,3 ni tashkil etgan. Tahlillardan ma'lum bo'lishicha, ayrim etnik guruhlarda ijtimoiy me'yorlarga moslashish, oilaviy va jamoaviy qadriyatlarini ustuvor qo'yish, qarindoshlik tizimining talablarini inobatga olish tendensiyasi kuchliroq namoyon bo'ladi. Millatlararo nikohlarda konformizm oilaning ikki madaniy muhit o'rtasida muvozanat saqlashiga yordam beruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Biroq konformizmning haddan tashqari kuchayishi ayrim hollarda turmush o'rtoqlarning individual ehtiyojlari va shaxsiy pozitsiyalarining cheklanishiga olib kelishi mumkin. Shu bois millatlararo oilalarda konformizm va mustaqillik qadriyatlari o'rtasidagi muvozanat alohida ahamiyat kasb etadi.

An'analar shkalasi bo'yicha sezilarli tafovutlar aniqlangan ($H=23,61$; $p < 0,01$). Eng yuqori o'rtacha rang qozoq respondentlarda qayd etilgan (447,7). Tojiklarda 347,0, boshqa millat vakillarida 340,1, ruslarda 325,9, tatarlarda 319,7 va o'zbeklarda 310,8 ko'rsatkich kuzatilgan. Empirik natijalarda qayd etilishicha, qozoq respondentlarda milliy urf-odatlar, oilaviy marosimlar va avlodlararo qadriyatlarini amaliy hayotda qo'llash darajasi nisbatan yuqoriroq namoyon bo'lgan. Millatlararo nikohlarda an'analar qadriyati alohida ahamiyatga ega. Mazkur qadriyatning kuchli namoyon bo'lishi oilaning madaniy identitetini saqlashga xizmat qilsa-da, ikki xil madaniyat vakillari o'rtasida moslashuv mexanizmlarini ham talab qiladi.

Mehribonlik shkalasi bo'yicha yuqori darajadagi statistik tafovut aniqlangan ($H=23,85$; $p < 0,01$). Eng yuqori o'rtacha rang qozoq respondentlarda kuzatilgan (455,0). Qolgan guruhlarda ko'rsatkichlar ancha past darajada bo'lib, ruslarda 326,2, tojik va tatarlarda 327,2, boshqa millat vakillarida 340,5 va o'zbeklarda 309,9 ni tashkil etgan. Mazkur natijalar qozoq respondentlarda yaqin insonlarga g'amxo'rlik qilish, qarindoshlik munosabatlarini saqlash va oilaviy birdamlikni ta'minlashga yo'naltirilgan qadriyatlar amaliy hayotda yuqori darajada namoyon bo'layotganligini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlar barqarorligi nuqtayi nazaridan mehribonlik madaniyatlararo tafovutlarni yumshatuvchi, oilaviy nizolarni konstruktiv hal qilishga yordam beruvchi va emotsional yaqinlikni mustahkamlovchi muhim psixosotsial resurs hisoblanadi.

Universalizm shkalasi bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli tafovut qayd etilgan ($H=24,85$; $p < 0,01$). Eng yuqori o'rtacha rang qozoq respondentlarda kuzatilgan (456,5). Keyingi o'rinlarda boshqa millat vakillari (349,8), tojiklar (343,4), o'zbeklar (318,5), ruslar (316,3) va tatarlar (308,8) joylashgan. Mazkur natijalar qozoq respondentlarda bag'rikenglik, boshqa madaniyat vakillarini qabul qilish, insonparvarlik va adolat qadriyatlari amaliy hayotda nisbatan kuchliroq namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlar uchun universalizm eng muhim qadriyatlardan biri hisoblanadi. Chunki oiladagi madaniy tafovutlarni qabul qilish, etnik stereotiplardan voz kechish va turmush o'rtog'ining qadriyatlarini hurmat qilish oilaviy barqarorlikning asosiy shartlaridan biridir.

Mustaqillik shkalasi bo'yicha sezilarli tafovutlar aniqlangan ($H=25,75$; $p < 0,01$). Eng yuqori o'rtacha rang qozoq respondentlarda qayd etilgan (460,8). Tojiklarda ushbu ko'rsatkich 350,4, boshqa millat vakillarida 330,2, tatarlarda 327,2, ruslarda 314,6 va o'zbeklarda 312,1 ni tashkil etgan. Tahliliy ma'lumotlardan anglashilishicha, qozoq

respondentlarda mustaqil qaror qabul qilish, shaxsiy tashabbus ko'rsatish va o'z pozitsiyasini himoya qilish qadriyatlarini amaliy darajada yuqoriroq namoyon bo'ladi. Millatlararo nikohlarda mustaqillik qadriyati turmush o'rtoqlarning qarindoshlar bosimi, stereotiplar va etnomadaniy kutilmalar ta'siridan nisbatan erkin holda oilaviy qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Rag'batlantirish shkalasi bo'yicha eng yuqori ko'rsatkich qozoq respondentlarda qayd etilgan (458,9) va statistik jihatdan ahamiyatli tafovut aniqlangan ($H=24,35$; $p<0,01$). Mazkur natijalar yangi tajribalar, yangilikka ochiqlik, o'zgarishlarni qabul qilish va rivojlanishga intilish qadriyatlarini qozoq respondentlarda kuchliroq namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlarda rag'batlantirish qadriyati yangi madaniy muhitga moslashish, boshqa etnik guruh vakillari bilan muloqot qilish va oilaviy hayotning yangi modellarini qabul qilishga xizmat qiluvchi muhim adaptiv resurs hisoblanadi. Gedonizm shkalasi bo'yicha ham statistik jihatdan ahamiyatli tafovut aniqlangan ($H=23,27$; $p<0,01$). Boshqa barcha shkalalardan farqli ravishda eng yuqori o'rtacha rang tojik respondentlarda qayd etilgan (454,9). Mazkur natijalar tojik respondentlarda hayotdan zavqlanish, emotsional qoniqish va ijobiy his-tuyg'ularni qadrlash qadriyatlarini nisbatan ustunroq ekanligini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlarda gedonizm oilaviy hayotdan mamnunlik, hissiy yaqinlik va o'zaro qoniqish hissini saqlash orqali nikoh barqarorligini qo'llab-quvvatlovchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Yutuqlarga erishish shkalasi bo'yicha eng yuqori ko'rsatkich tojik respondentlarda qayd etilgan (457,7) va statistik jihatdan ahamiyatli tafovut aniqlangan ($H=23,59$; $p<0,01$). Tahlillardan ma'lum bo'lishicha, tojik respondentlarda muvaffaqiyatga intilish, ijtimoiy mavqeni oshirish va shaxsiy samaradorlikni namoyon etish qadriyatlarini kuchliroq namoyon bo'ladi.

Ustunlik qilish shkalasi bo'yicha eng yuqori o'rtacha rang tojik respondentlarda qayd etilgan (444,7) va statistik jihatdan ahamiyatli tafovut aniqlangan ($H=25,05$; $p<0,01$). Mazkur natijalar ayrim etnik guruhlarda ijtimoiy ta'sir ko'rsatish, liderlik qilish va qaror qabul qilish jarayonida faol pozitsiya egallashga intilish kuchliroq ekanligini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlarda ushbu qadriyatning me'yoriy darajada namoyon bo'lishi oilani boshqarish va mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga xizmat qilishi mumkin. Biroq uning haddan tashqari kuchayishi oilaviy tenglik va o'zaro hurmat tamoyillariga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoldan xoli emas.

Xavfsizlik shkalasi bo'yicha ham statistik jihatdan ahamiyatli tafovut aniqlangan ($H=22,22$; $p<0,05$). Eng yuqori o'rtacha rang tojik respondentlarda kuzatilgan (448,9). Mazkur natijalar tojik respondentlarda oilaviy barqarorlik, himoyalanganlik, ijtimoiy tartib va kelajakka ishonch ehtiyoji nisbatan kuchliroq namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlar doirasida xavfsizlik qadriyati turmush o'rtoqlarning ijtimoiy stereotiplar, madaniy tafovutlar va qarindoshlar bosimiga qaramasdan barqaror oilaviy muhit yaratishga xizmat qiladi.

Natijalarning kompleks tahlili "individual ustuvorliklar" tizimida milliy mansublikning sezilarli ta'sirga ega ekanligini ko'rsatdi. "Normativ ideallar" blokida ayrim qadriyatlariga farqlangan bo'lsa, "individual ustuvorliklar" blokida barcha qadriyatlar bo'yicha ahamiyatli tafovutlar aniqlandi. Bu esa millatlararo nikohlar barqarorligida deklarativ qadriyatlardan ko'ra amaliy qadriyatlar tizimi muhimroq ahamiyat kasb etishini anglatadi. Empirik natijalarda qozoq respondentlarda mehribonlik, universalizm, mustaqillik, rag'batlantirish va an'analar qadriyatlarining eng yuqori darajada namoyon bo'lishi kuzatildi. Bu holat mazkur guruhda oilaviy birdamlik, bag'rikenglik, madaniy moslashuv va rivojlanishga intilishning kuchli ekanligini ko'rsatadi. Tojik respondentlarda esa gedonizm, yutuqlarga erishish, ustunlik qilish va xavfsizlik qadriyatlarining yuqoriligi qayd etildi. Bu esa oilaviy farovonlik, ijtimoiy muvaffaqiyat, liderlik va barqarorlikka yo'naltirilgan qadriyatlarining amaliy ustuvorligini aks ettiradi. Oilaning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun bag'rikenglik, mehribonlik, xavfsizlik, o'zaro hurmat, mustaqillik va madaniyatlararo moslashuv qadriyatlarini uyg'unlashtirish zarur hisoblanadi.

3-jadval

Turli millatga mansub ishtirokchilarda shaxslararo munosabatlarga oid xususiyatlarning namoyon bo'lish xususiyatlari tahlili (Kruskal-Uollis mezon, $n=650$)

Shkalalar	O'rtacha ranglar	H	p					
	O'zbek (n=217)	Tojik (n=58)	Qozoq (n=84)	Tatar (n=89)	Rus (n=166)	Boshqa (n=36)		
Hukmronlik	321,3	357,0	338,1	314,3	331,4	271,3	5,69	0,337
Egoistlik	311,9	308,6	347,5	344,9	334,8	292,7	5,31	0,379
Tajovuzkorlik	344,1	332,8	334,6	307,8	324,0	230,7	12,53	0,028*
Shubhalanuvchanlik	351,8	337,1	305,4	312,4	318,2	260,8	10,51	0,062
Bo'ysunuvchanlik	352,6	319,9	287,8	309,4	305,1	392,8	15,35	0,009**
Tobelik	336,5	297,6	297,6	337,3	317,2	378,2	7,48	0,188
Do'stonalik	311,9	337,3	320,9	360,5	312,7	371,6	7,56	0,182
Altruistlik	315,4	351,2	332,5	342,8	318,4	318,7	2,91	0,714

Izoh: * - $p<0,05$; ** - $p<0,01$

Millatlararo nikohlar barqarorligining ijtimoiy-psixologik omillarini o'rganishda shaxslararo munosabatlar tizimi

alohida o'rin tutadi. Chunki turli etnik guruhlariga mansub turmush o'rtoqlar o'rtasidagi oilaviy munosabatlar faqat qadriyatlar va an'analar bilan emas, balki muloqot uslubi, o'zaro ta'sir shakllari, liderlik pozitsiyalari, emotsional reaksiyalar va hamkorlik darajasi bilan ham belgilanadi. Shu sababli T.Liri metodikasi yordamida aniqlangan shaxslararo munosabat ko'rsatkichlarining etnik guruhlar kesimidagi tafovutlarini tahlil qilish millatlararo nikohlar barqarorligini tushuntirishda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Olingan natijalariga ko'ra, o'rganilgan sakkizta ko'rsatkichdan faqat tajovuzkorlik ($H=12,53$; $p<0,05$) va bo'ysunuvchanlik ($H=15,35$; $p<0,01$) shkalalari bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli tafovutlar qayd etilgan. Hukmronlik, egoistiklik, shubhalanuvchanlik, tobelik, do'stonalik va altruistiklik ko'rsatkichlari bo'yicha esa millatlararo farqlar statistik ishonchlilik darajasiga yetmagan. Shu bilan birga, ayrim munosabat uslublarining etnomadaniy omillar ta'sirida shakllanishi ham kuzatiladi.

Hukmronlik shkalasi bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli tafovut aniqlanmagan ($H=5,69$; $p>0,05$). O'rtacha ranglar tahlili tojik respondentlarda nisbatan yuqoriroq ko'rsatkich ($357,0$), boshqa millat vakillarida esa eng past ko'rsatkich ($271,3$) qayd etilganligini ko'rsatadi. Biroq ushbu tafovutlar statistik jihatdan ishonchli emas. Tahlillardan ma'lum bo'lishicha, oilaviy munosabatlarda liderlik qilish, tashabbus ko'rsatish va qaror qabul qilishga intilish turli millat vakillarida umumiy qonuniyat sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu esa millatlararo nikohlarda oilaviy liderlik pozitsiyasi ko'proq individual xarakter, ta'lim darajasi, gender rollari va oilaviy tajriba bilan bog'liq ekanligini anglatadi. Millatlararo nikohlar nuqtayi nazaridan hukmronlik ko'rsatkichlari bo'yicha keskin farqlarning aniqlanmaganligi oilaviy boshqaruv uslublari etnik mansublik bilan qat'iy belgilanmasligini ko'rsatadi.

Egoistiklik shkalasi bo'yicha ham statistik jihatdan ahamiyatli tafovutlar qayd etilmadi ($H=5,31$; $p>0,05$). O'rtacha ranglar qozoq ($347,5$), tatar ($344,9$) va rus ($334,8$) respondentlarda nisbatan yuqoriroq bo'lsa-da, mazkur tafovutlar statistik ahamiyatga ega emas. Empirik natijalarda qayd etilishicha, shaxsiy manfaatlarni ustuvor qo'yish, mustaqil pozitsiyani saqlash va o'z ehtiyojlarini himoya qilishga moyillik barcha etnik guruhlarida nisbatan yaqin darajada namoyon bo'ladi. Millatlararo nikohlar barqarorligi nuqtayi nazaridan egoistiklikning keskin farqlanmasligi oilaviy munosabatlarda individual va kollektiv manfaatlar o'rtasidagi muvozanatning etnik mansublikdan qat'i nazar muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi.

Tajovuzkorlik shkalasi bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli tafovut qayd etilgan ($H=12,53$; $p<0,05$). Eng yuqori o'rtacha rang o'zbek respondentlarda kuzatilgan ($344,1$). Shuningdek, qozoq ($334,6$) va tojik ($332,8$) respondentlarda ham nisbatan yuqori ko'rsatkichlar qayd etilgan. Eng past ko'rsatkich boshqa millat vakillarida aniqlangan ($230,7$). Mazkur natija shaxslararo munosabatlarda o'z pozitsiyasini faol himoya qilish, tanqidiy munosabat bildirish yoki nizoli vaziyatlarda qat'iy reaksiyalar namoyon etish etnik guruhlar bo'yicha turlicha darajada ifodalanishini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlar doirasida tajovuzkorlikning yuqoriroq darajada namoyon bo'lishi oilaviy nizolarni boshqarishda muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Chunki turli madaniyat vakillari bir xil vaziyatni turlicha talqin qilishlari natijasida konfliktlar chuqurlashishi ehtimoli mavjud. Biroq mazkur ko'rsatkichni destruktiv agressiya sifatida emas, balki ayrim hollarda o'z fikrini qat'iy himoya qilishga moyillik sifatida ham talqin qilish mumkin. Shu sababli millatlararo oilalarda tajovuzkorlikning konstruktiv kommunikatsiya ko'nikmalari orqali boshqarilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Shubhalanuvchanlik shkalasi bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli tafovut aniqlanmagan ($H=10,51$; $p>0,05$). Biroq o'rtacha ranglar tahlilida o'zbek respondentlarda eng yuqori ko'rsatkich ($351,8$), boshqa millat vakillarida esa eng past ko'rsatkich ($260,8$) kuzatilgan. Mazkur tendensiya statistik jihatdan ishonchli bo'lmasa-da, ayrim etnik guruhlarida ehtiyotkorlik, ishonchni shakllantirishga nisbatan talabchanlik va munosabatlarni baholashga yo'naltirilganlik kuchliroq bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlarda shubhalanuvchanlikning ortishi madaniyatlararo noto'g'ri talqinlar va stereotiplarning shakllanishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli oilaviy ishonchni rivojlantirish va ochiq kommunikatsiyani shakllantirish muhim profilaktik ahamiyat kasb etadi.

Bo'ysunuvchanlik shkalasi bo'yicha eng sezilarli va statistik jihatdan ishonchli tafovutlar qayd etilgan ($H=15,35$; $p<0,01$). Eng yuqori o'rtacha rang boshqa millat vakillarida kuzatilgan ($392,8$), undan keyin o'zbek respondentlar ($352,6$) joylashgan. Eng past ko'rsatkich qozoq respondentlarda aniqlangan ($287,8$). Tahlillardan ma'lum bo'lishicha, ayrim etnik guruhlarda murosaga moyillik, boshqalar fikrini inobatga olish va o'z manfaatlarini vaqtinchalik cheklashga tayyorlik yuqoriroq darajada namoyon bo'ladi.

Tobelik shkalasi bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli tafovutlar aniqlanmadi ($H=7,48$; $p>0,05$). Eng yuqori o'rtacha rang boshqa millat vakillarida ($378,2$), eng past ko'rsatkich esa tojik va qozoq respondentlarda ($297,6$) kuzatilgan. Mazkur natija boshqalarga tayanuvchanlik, yo'l-yo'riq kutish va qaror qabul qilishda qo'llab-quvvatlashga ehtiyoj sezish darajasi millatlar bo'yicha keskin farqlanmasligini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlar barqarorligi nuqtayi nazaridan tobelikning mo'tadil darajada namoyon bo'lishi oilaviy hamkorlikni kuchaytiruvchi omil bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Do'stonalik shkalasi bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli tafovutlar aniqlanmadi ($H=7,56$; $p>0,05$). Eng yuqori o'rtacha rang boshqa millat vakillarida ($371,6$) va tatar respondentlarda ($360,5$) kuzatilgan. Tahliliy ma'lumotlardan anglashilishicha, samimiylik, ochiqlik, muloqotga tayyorlik va iliq munosabatlar barcha etnik guruhlarida nisbatan o'xshash darajada namoyon bo'ladi. Millatlararo nikohlarda do'stonalik madaniyatlararo kommunikatsiyani yengillashtiruvchi va oilaviy yaqinlikni mustahkamlovchi muhim psixologik resurs hisoblanadi.

Altruistiklik shkalasi bo'yicha ham statistik jihatdan ahamiyatli tafovutlar aniqlanmadi ($H=2,91$; $p>0,05$). Eng yuqori o'rtacha rang tojik respondentlarda ($351,2$), undan keyin tatarlar ($342,8$) va qozoqlar ($332,5$) guruhida kuzatilgan. Mazkur natijalar boshqalarga yordam berishga tayyorlik, fidoyilik va o'z manfaatlarini yaqin insonlar foydasi uchun cheklashga

moyillik barcha etnik guruhlarda umumiy qadriyat sifatida namoyon bo'layotganligini ko'rsatadi. Millatlararo nikohlar barqarorligi nuqtayi nazaridan altruistik oilaviy birdamlikni saqlash, o'zaro yordamni kuchaytirish va emotsional yaqinlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim omillardan biridir.

Natijalarning tahlili shuni ko'rsatadiki, shaxslararo munosabatlarning aksariyat komponentlari milliy mansublikdan qat'i nazar nisbatan barqaror xarakterga ega. Hukmronlik, egoistiklik, shubhalanuvchanlik, tobelik, do'stonalik va altruistiklik ko'rsatkichlari bo'yicha ahamiyatli tafovutlarning aniqlanmaganligi millatlararo nikohlarda shaxslararo munosabatlarning asosiy mexanizmlari ko'proq individual-psixologik omillar bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tajovuzkorlik va bo'ysunuvchanlik ko'rsatkichlari bo'yicha aniqlangan statistik tafovutlar etnomadaniy omillarning ayrim munosabat uslublariga ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

Olingan natijalar millatlararo nikohlar barqarorligining ayrim komponentlari etnik omillar bilan bog'liq bo'lsa, ayrimlari universal xarakterga ega ekanligini ko'rsatdi. Tushunish komponentining ahamiyatli darajada farqlanishi madaniyatlararo kommunikatsiya, empatiya va sherikning qadriyatlar tizimini anglash darajasi milliy mansublik bilan muayyan darajada bog'liqligini ko'rsatadi. Aynan ushbu komponent millatlararo oilalarda moslashuv va integratsiyaning markaziy mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Emotsional jalb etuvchanlik va obro'-e'tiborlilik ko'rsatkichlarining barcha milliy guruhlarda o'xshash shakllanganligi esa oilaviy munosabatlarning hissiy va axloqiy asoslari etnik tafovutlardan mustaqil ravishda rivojlanishini ko'rsatadi.

Natijalarning tahlili shuni ko'rsatadiki, millatlararo nikohlar barqarorligining psixologik mexanizmlarida o'zaro tushunish etnik mansublik bilan eng ko'p bog'liq bo'lgan komponent sifatida namoyon bo'ladi. Emotsional jalb etuvchanlik va obro'-e'tiborlilik esa millatlararo tafovutlardan qat'i nazar barcha guruhlarda nisbatan barqaror shakllangan.

Demak, millatlararo nikohlar barqarorligini ta'minlashda asosiy e'tibor hissiy yaqinlikni shakllantirishdan ko'ra madaniyatlararo tushunishni rivojlantirish, sherikning etnik identitetini qabul qilish, kommunikativ empatiyani kuchaytirish va o'zaro anglash mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Abduraxmanova Z.E. Zamonaviy oiada nikoh barqarorligiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar. Barqarorlik va yatakchi tadqiqotlar ONLAYN ilmiy jurnali. Jild: 06 Nashr: 9 | Sept – 2026 ISSN: 2181-2608 www.sciencebox.uz
- [2] Абдурахманова З.Э. Миллатлараро никоҳлар ва оилавий муносабатларнинг психологик хусусиятлари. Жамият ва инновациялар. Special Issue – 05 (2024) / ISSN 2181-1415 <https://inscience.uz/index.php/socinov/article/view/4044/4026>
- [3] Ионин Л.Г. О принципах современной политики в области семьи и демографии. М., 2010.
- [4] Киримов Т.Р. Актуальные противоречий в семейных парах // Семейная психология. - 2012. - № 6. С- 221-228.
- [5] Платонов Ю.П. Этническая психология. СПб.: «Речь», 2001. с- 320
- [6] Столяренко Л.Д., Самигин С.И. Социальная психология / Учеб. Пособие. - М., 2016.